

शैक्षणिक गुणवत्ता व शिक्षण कधी संपणार?

मातृभाषा, शिक्षण, हुशारी व समाज यांचा परस्परांशी काही संबंध आहे का? प्रख्यात शास्त्रज्ञ डॉ. जयंत नारळीकर, त्यांच्या गणितज्ञ पत्नी सौ. मंगला नारळीकर, मुंबई विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. माधवराव गोरे, माजी कुलगुरू डॉ. राम जोशी यांनी मांडलेल्या परखड मतांचे शब्दांकन केले आहे प्रदीप वर्मा यांनी!

मातृभाषेतील शिक्षणाखेरीज दुसरा पर्याय नाही...

डॉ. जयंत व डॉ. (सौ.) मंगला
नारळीकर

प्रख्यात शास्त्रज्ञ डॉ. जयंत नारळीकर यांचे हिंदी, मराठी व इंग्लीश भाषेवर प्रभुत्व आहे. त्यांचे प्राथमिक शिक्षण हिन्दी भाषेतून झाले... अमेरिकेतून परतल्यावर त्यांनी मराठी आत्मसात केले... पण त्यांच्या संशोधन कार्याची भाषा आहे इंग्लीश... तरीही मातृभाषेतून शिक्षणाचा आग्रह ते धरतात. इंग्लीश माध्यमातून शिक्षण झाले नाही याबद्दल त्यांना अजिबात खंत वाटत नाही. उलट त्यांच्या मुलींना देखिल त्यांनी भारतीय भाषेतून शिक्षण देण्याची व्यवस्था केली आहे. मराठी भाषेतील त्रुटी व इंग्लीश मधील समृद्धता मान्य करून देखिल ते असे म्हणतात... त्यांच्या पत्नी सौ. मंगला नारळीकर यांचे वेगळे मत नाही. गणितासारख्या किचकट विषयातील संशोधिका आणि कर्तव्यदक्ष गृहीणी म्हणून जबाबदारी पार पाडतांना त्यांना आलेले

अनुभव अधिक वास्तववादी आहेत... नारळीकर दांपत्यांशी केलेली ही मनमोकळी चर्चा...

डॉ. जयंत नारळीकर घरी आले तेव्हा त्यांच्या पत्नी सौ. मंगला चहाची तयारी करित होत्या. आपण प्रथम चहा घेऊ मग बोलू... आल्या आल्या त्यांनी सूचना केली.

चहाच्या वेळी डॉ. जयंत नारळीकर यांचे मातापिता उपस्थित होते. रॅंग्लर कृष्णाजी नारळीकर, बनारस विद्यापीठांत गणिताचे प्राध्यापक होते. शिक्षण क्षेत्रातील त्यांचा अनुभव व्यापक आहे. त्यांची माझी ओळख करून देण्यात आली आणि मी सहज त्यांनाही या विषयाच्या संदर्भात विचारले आणि चर्चेची सुरवात झाली. सौ. मंगला नारळीकर यांनी त्यांना विषयाची पुन्हा कल्पना दिली कारण यापूर्वी त्यांच्याशी चर्चा झाली होती.

संपूर्ण शिक्षणपद्धती, गणित, गणिती त्यांचे काम आणि अभ्यास कसा असावा कसा करावा अशा अनेक नागमोडी वळणाने चर्चा सुरू राहिली.

“दोन अधिक दोन = चार. पण हे चारच का? पांच का नाही? हा प्रश्न आज कुणालाच पडत नाही” रॅंग्लर नारळीकरांनी शिक्षणपद्धतीमधील मूलभूत दोषांवर अचूक बोट ठेवले. ते सांगू लागले...

“हा प्रश्न ज्याला पडेल तो खरा हुशार विद्यार्थी”

आणि त्यांनी या संदर्भात थोर गणितज्ञांनी यासाठी कसे नि कितती प्रबंध लिहिले वगैरेची एक यादीच सांगितली. मला काही ती तितकीशी कळली नाही, आणि नांवही लक्षांत राहिली नाहीत!

“शिक्षण असे असले पाहिजे की जे आपण शिकलो त्याचे पूर्णपणे आकलन झाले पाहिजे. मुळांतच आपण जे शिकतो ते कळायला हवे की नको? आणि ते जर कळले नाही तर या शिक्षणाचा उपयोग काय? सध्या जे दिसतं ती शुद्ध घोकेपट्टी असते... नुसती घोकेपट्टी म्हणजे शिक्षण

नव्हे! विद्यार्थ्यांला शंका आली 'पाहिजे कीं, हे असंच का?' हा झाला त्याच्या हुशारीचा अविष्कार! आजच्या शिक्षणपद्धतीमधील ही एक मोठी उणीव आहे. शिक्षणाचे माध्यम महत्त्वाचे आहे ते यासाठीच..."

या संदर्भात त्यांनी एक उत्तम उदाहरण दिले. "त्यावेळची गोष्ट आहे ही. आमच्याकडे (बनारस विद्यापीठात) एक दाक्षिणात्य प्राध्यापक होते. विज्ञान शिकवायचे. उच्च शिक्षण इंग्लीशमधून शिकवले जायचे. विद्यार्थ्यांना आपण काय शिकतो हे कळण्यास त्यामुळे वेळ लागायचा. काही काही विद्यार्थ्यांना इंग्लीशचा सराव होण्यास वर्ष लागायचे. या प्राध्यापकांनी ही अडचण ओळखली आणि त्यांनी एक नवी प्रथा सुरू केली... सुरवातीला ते चक्र हिन्दीतून समजावून सांगायचे नंतर इंग्रजीतून तो भाग शिकवायचे... असं झाल्यामुळे विद्यार्थ्यांना अभ्यासक्रम कधीच कठीण वाटला नाही."

आमचं चहापान आटोपलं होतं. रँलर म्हणाले "तुमचा मी वेळ घेत नाही. चालू द्या तुमचं..." आणि ते उठले.

आम्ही बैठकीच्या जागी वळलो. दिवाणखान्यांतच डायनींग टेबल व बैठकीची जागा असल्यानं दोन मिनिटांत डॉ. जयंत नारळीकर यांच्याशी चर्चा सुरू झाली.

मगाचच्या चर्चेची सूत्र पकडून मी डॉ. नारळीकर यांना विचारले...

तुमचं एस. एस. सी. पर्यंतच शिक्षण हिंदीतून झाले पण घरांत बोली भाषा मराठी होती, तर उच्च शिक्षण इंग्लीशमधून झाले. त्रीभाषा सूत्राचा वापर हा असा झाला त्यामुळे मातृभाषा आणि शिक्षण याचा परस्परंशी काही संबंध आहे असं तुम्हाला वाटतं का? यासंबंधी तुमचा अनुभव काय आहे?

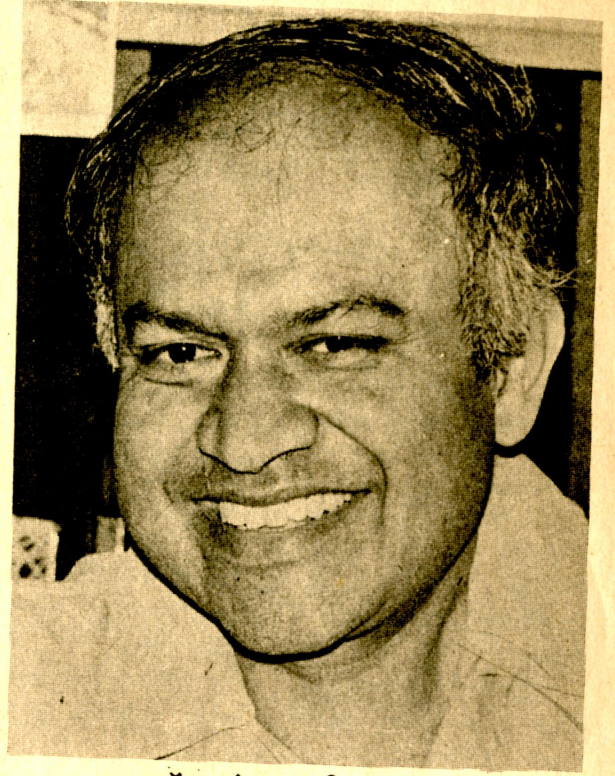
"मातृभाषा आणि शिक्षण याचा परस्परंशी अतूट संबंध आहे. पण आपली शिक्षणपद्धती, अभ्यासक्रम कसा आहे तो पहा. निव्वळ पाठांतर, घोकंपट्टीखेरीज त्यांत वेगळे काय आहे? त्यामुळे मातृभाषा आणि शिक्षण यांचा परस्परंशी काही संबंध आहे, हेच मुळी लक्षात येत नाही.

"माझा अनुभव सांगायचा तर... माझे शालेय शिक्षण बनारसला झाले. तेथे माध्यम होते हिंदी. पण इयत्ता तिसरीपासून दुसरी भाषा म्हणून आम्हाला इंग्लिश होते. आमच्या घरात मराठीतून कारभार चालायचा. त्यामुळे अभ्यासाचा विचार हिंदीतून करावयाचो. त्यावेळी बराच त्रास व्हायचा. विचार एका माध्यमातून आणि त्याची अभिव्यक्ती दुसऱ्या माध्यमातून करावयाची हे करत असतांना जो त्रास होतो, अडचणी येतात त्या मलाही आल्या" पण मराठी आणि हिंदीत बरेचसे साम्य असल्याने हिन्दीतून शिक्षण घेणे अवघड गेले नाही. हिंदी भाषा मी आत्मसात केली, इतकी की ती जवळजवळ आमची मातृभाषाच झाली होती."

त्यावेळी हिंदीत फार मार्क देत नसत आणि एस. एस. सी.ला तर नाहीच नाही. पण मी जेव्हा एस. एस. सी.ला होतो त्यावेळी फक्त दोघांना एस. एस. सी.त ७५ टक्के मार्क्स मिळाले. त्यापैकी एक मी होतो."

शालेय शिक्षण हिंदीतून आणि उच्च शिक्षण इंग्लिश मधून घ्यावे लागले. माध्यमांत अचानक बदल झाल्यामुळे काही अडचणी आल्या का? आपलं शिक्षण हिंदीऐवजी इंग्लिशमधून झालं असत तर बरं झालं असतं असं कधी वाटलं का?

"इयत्ता तिसरीपासून आम्हाला इंग्लिश होतं. त्यामुळे आम्हाला इंग्लिश येत होतं. फक्त इंग्लिश बोलण्याचा वा ऐकण्याचा सराव नव्हता; पण स्तूत कादंबऱ्या आणि इतर पुस्तके वाचून ही उणीव दूर केली. एका वर्षात मी त्या भाषेला सरावलो. कारण भाषा ही शिकता येते. कोणतीही भाषा. त्यामुळे माध्यमात झालेल्या बदलाचा त्रास जाणवला नाही. ज्या

डॉ. जयंत नारळीकर

अडचणी आल्या त्यावर मात करता आली. त्यामुळे इंग्लिशमधून शिक्षण झाले नाही याबद्दल अजिबात खंत वाटत नाही. असा विचार कधी महत्त्वाचा वाटलाच नाही."

शालांत शिक्षण हिंदीतून घेतल्यानंतर उच्च शिक्षण इंग्रजीतून झाले. त्यानंतर तुम्ही अमेरिकेला गेलात. या काळात मराठीशी संपर्क तुटला होता असे म्हणावयास हवे. आता तुम्ही अस्खलित मराठी कसे बोलता? कधी शिकलात?

"१९६० साली मी काही कामानिमित्त भारतात आलो होतो. त्यावेळी सातारा, कोल्हापूर वगैरे ठिकाणी माझी भाषणे होणार होती. त्यावेळी मी इंग्रजीतून भाषणे केली असती तर चालले असते; पण मी ठरवले- मराठीतून बोलावयाचे. त्यावेळी माझ्या मामांनी (गो. शं. हुजुरबाजार) मला बरीच मदत केली. मराठीतून भाषण लिहून दिलं व मी ते वाचले. तोपर्यंत मी मराठी भाषेचा अभ्यास असा केलेला नव्हता. त्यानंतर १९७३ साली भारतात परत आल्यावर मराठी विज्ञान परिषदेत मला भाषण करावयाचे होते आणि काही केल्या मला ते मराठीत लिहिणे जमेना. मग मी ते प्रथम इंग्रजीत लिहिले. नंतर स्वतःच त्याचा मराठीतून अनुवाद केला. पण त्यानंतर मात्र मी मराठी शिकलो. आता मराठीतून विज्ञानकथा आणि इतर पुस्तकांचे लेखन करतो. पण कित्येकदा त्यावर इंग्रजीची छाप असते. हिंदी पद्धतीची वाक्यरचना असते. अर्थात संबधित मंडळी तो भाग दुरुस्त करतात पण बोलताना मात्र अडचण येत नाही."

तुम्ही विविध माध्यमातून शिकताना आलेल्या अडचणीवर मात केली पण ते सर्वांना जमेलच असं नाही तरीही तुम्ही मातृभाषेतून शिकावे असं म्हणता, त्याचं कारण?

"मातृभाषेतून शिकल्याने विषयाचं आकलन उत्तम होतं. मूलभूत अभ्यासाची प्रवृत्ती तयार होण्यास मदत होते. मुलांना विषयाची गोडी

शिक्षकवर्गात काय शिकवतायत ते न कळल्याने परकीय भाषेत शिकणारी मुलं मागे पडतात, कुढत राहतात.

लागते. अगदी प्राथमिक अवस्थेत मातृभाषेतून शिक्षण घेतलं तरच हे शक्य आहे. पण हे करत असताना एक गोष्ट अत्यंत महत्वाची आहे. मुलांना ज्ञान मिळणे महत्वाचे आहे. आपण शिकतो म्हणजे काय ? ज्ञान मिळवतो आणि हे ज्ञान मिळवण्याची उत्कट इच्छा कधी निर्माण होईल ? विद्यार्थ्याला समजेल अशा भाषेतून ते असेल तरच !”

ज्ञानाचा प्रश्न आला म्हणून विचारतो. मराठी आणि इंग्रजीमध्ये ज्ञानाची प्रचंड दरी आहे. मराठी माध्यमातील मुलांचे ज्ञान वाढणार कसे ?

“दहा वर्षापूर्वीपेक्षा आता परिस्थिती उत्तम आहे. मराठीत विश्वकोश उपलब्ध आहेत. आमच्या लहानपणी आम्ही बहुरंगी करमणुकीची कोडी सोडवली होती. आता अधिक दर्जेदार कोडी येत असतात. मराठीत साहित्य कमी आहे म्हणून शिक्षणाचे माध्यम नको असे म्हणणे गैर आहे. हे एक दुष्ट वर्तुळ आहे. पण आता त्यात निश्चितच सुधारणा होते आहे. दोन वयोगटातील मुलांसाठी विश्वकोश तयार केले जात आहेत. एका निश्चित मर्यादेपर्यंत शिक्षण घेण्यासाठी मराठी समृद्ध आहे. मात्र हे ज्ञान मुलांप्रत जाण्यासाठी पालकांनी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.”

तुम्ही एक पालक म्हणून असे कोणते प्रयत्न करता?

“गृहपाठ करणे ही मुलांची जबाबदारी आहे असे आम्ही मानतो. पण त्यात काही अडचण आली तर त्यात निश्चित मदत करतो. त्यांनी स्वतःचा अभ्यास स्वतः करावा यासाठी त्यांना विश्वकोश हाताळण्याची सवय लावली आहे. शिवाय काही मुद्दे वगैरे सांगतो. त्यामुळे आपोआप अभ्यासाला सरावतात. अभ्यास हे एक ओझं आहे असं कधीच वाटत नाही.

सौ. मंगला नारळीकर यांची मतेही फारशी वेगळी नाहीत. उलट त्यांचा दृष्टिकोन अधिक वास्तववादी आहे. शिक्षणाची सुरुवात त्यांनी म्युनिसिपालटीच्या शाळेतून केली. सुरुवातीची तीन वर्षे त्या तेथे शिकल्या. नंतर किंग्ज जॉर्ज (आता राजा शिवाजी विद्यालय). येथील मुलींच्या शाळेतून त्या एस. एस. सी. झाल्या. तोपर्यंत त्यांच्या शिक्षणाचे माध्यम होते मराठी. एस. एस. सी.पूर्वी चार वर्षे त्यांचा नि इंग्रजीचा परिचय झाला.

उच्च शिक्षण मात्र इंग्रजीतून झाले. गणितासारख्या किचकट

विषयाच्या त्या संशोधिका आहेत आणि या विषयाचं बरंचसं संशोधन इंग्रजीत आहे. असं असूनही त्याही मातृभाषेतून शिक्षणाचा आग्रह धरतात. “जर आम्ही दादर येथे रहात असतो तर माझ्या मुली बालमोहन किंवा किंग जॉर्जमध्ये मराठी माध्यमातून शिकत असत्या—” असं त्या म्हणतात. मराठी माध्यमातून शिकल्यामुळे त्यांना स्वतःला कोणत्या अडचणी आल्या? त्यावर त्यांनी मात कशी केली? आपल्या मुलींना त्या कशा प्रकारे शिक्षण देतात? इंग्रजी मध्यमाच्या कानून्हेट स्कूलचे मुलांवर काय संस्कार होतात? आदि प्रश्नांवर त्यांच्याशी केलेली ही मनमोकळी चर्चा :

तुम्ही प्रथम म्युनिसिपालटीच्या शाळेत गेलात नंतर किंग जॉर्जमध्ये. पण सुरुवातीलाच किंग जॉर्जमध्ये का गेला नाहीत?

त्यावेळी आमच्या पालकांचे एक धोरण होते. जवळची शाळा ही उत्तम शाळा! मग ती म्युनिसिपालटीची असली तरी. मुलांना स्वतः शाळेत जाता आले पाहिजे हाही एक त्यामागे दृष्टिकोन होता. मला किंग जॉर्जमध्ये एकटीला जाता येईल असं पालकांना जेव्हा वाटलं तेव्हा त्यांनी मला त्या शाळेत पाठवलां आणि त्यावेळी आजच्यासारखी स्कूल-बस वगैरेची सोय नव्हती फारशी...”

या दोन शाळांच्या दर्जात फरक होता? त्याचा विचार त्यावेळी झाला होता का?

“हो तर!! म्युनिसिपालटीत शिक्षक चांगले होते पण अभ्यासाचे वातावरण नव्हते. सर्व स्तरातील विद्यार्थी तेथे यावयाचे. कित्येकांना वर शाळेत आल्यावर अक्षरओळख होत असे! याच्याउलट परिस्थिती किंग जॉर्जमध्ये होती. अभ्यासाचे वातावरण होते. स्पर्धा होती. उत्तम शिक्षक होते. या दर्जाचा निश्चितच विचार केला होता पण जवळची शाळा हा विचार त्याहूनही महत्वाचा होता आणि पालक जर अभ्यास घेण्यास समर्थ आहेत तर शिक्षण कोणत्या शाळेत घेतले हा प्रश्न गौण ठरतो, नाही का?—

माझ्या मुलींनाही मी जवळच्या सेंट्रल पब्लिक स्कूलमध्ये पाठवते. आम्हाला त्यात अजिबात लाज वाटत नाही. तेथे माध्यम आहे हिंदी.

आपले उच्च शिक्षण कोठे झाले? त्यावेळी मराठी माध्यमातून शिकल्यामुळे काही अडचणी आल्या का? इंग्लीश आत्मसात कसे केलेत?

“उच्च शिक्षणासाठी मी रुईया महाविद्यालयात गेले. मला गणित घ्यावयाचे नसल्याने मी आर्ट्सकडे वळले. एस. एस. सी.पर्यंत ठीक होते. उत्तरे मराठीमधून द्यावयाची होती. पण महाविद्यालयात कसे होणार? आमच्यापेक्षा याची जास्त काळजी आमच्या काकांना होती. परिस्थितीमुळे त्यांना फारसे शिकता आले.नव्हते. पण त्यांचे वाचन उत्तम होते. त्यांनी आम्हाला इंग्लीश शिकवण्यासाठी एक ख्रिश्चन टीचर ठेवली. आठवड्यात २/३ वेळा ती यायची. तिच्यामुळे आम्हाला इंग्रजीतून संभाषण करण्याचा आत्मविश्वास प्राप्त झाला. इंग्लीश बोलण्यास आम्ही शिकलो. त्यानंतर काही तरी अडचणीमुळे तिच्याऐवजी तिचा नवरा शिकवण्यास येऊ लागला. तो बराचसा स्टुडियस होता त्याने वाचण्यास लिहिण्यास शिकवले.”

‘आठवीपासून इंग्रजी शिकूनदेखील आम्हाला इंग्रजी येत होतं. कारण ती एक परभाषा म्हणून आम्ही शिकलो. त्यामुळे आमचं इंग्लीश शास्त्रशुद्ध होतं आणि मातृभाषेत शिकल्यामुळे इतर विषयांचा पाया पक्का होता. त्यामुळे माध्यमातील फरकांचा त्रास झालाच नाही.’

अलिकडे इंग्लीशमधूनच मुलांना शिकवले पाहिजे असं एक फंड

आलंय म्हणा ना. यामागचा पालकांचा दृष्टीकोन चांगला असला तरी परभाषा अशा तऱ्हेने लादणे कितपत योग्य आहे याबाबत आपला अनुभव काय आहे?

“परभाषा अशा तऱ्हेने लादणे केव्हाही अयोग्यच आहे. यामुळे मुलांना काहीही कळत नाही ना घड अभ्यास होत ना घड भाषेवर प्रभूत्व. घरच्या वातावरणावरही बरेचसे अवलंबून असते. ज्यांच्या घरात २४ तास इंग्लीशमधून व्यवहार होतात त्या मुलांचे ठीक आहे. पण घरातील बोलीभाषा आणि माध्यमाची भाषा यांत तफावत असली, या दोन वेगवेगळ्या भाषा असल्या तर मुलांवर अतोनात ताण पडतो. एवढा प्रचंड ताण सहन करण्याएवढी त्यांची शारीरिक, मानसिक व बौद्धिक कुवत नसते. एक मातृभाषा जी सतत मुलांच्या कानावर पडत असते त्यामुळे ती ऐकून ऐकूनच सहजगत्या आत्मसात होते. दुसरी इंग्लीश. जी शाळेत जाऊन शिकावी लागते. त्यामुळे ती आत्मसात करण्यात बराच कालावधी जातो.”

“यामुळे होतं काय शिकत असलेली भाषा मातृभाषा म्हणून व्यवहारांत कशी वापरली जाणार? बरं दररोजच्या व्यवहारांत लागणारे शकडो शब्द या मुलांना ठाऊकही नसतात. पदोपदी ते अडतात मग त्यांच्या संकल्पना विकसित कशा होणार? यामुळे त्यांच्यात न्यूनगंडाची एक सूप्त भावना वसू लागते. याचा परिणाम पुढे खुल्या स्पर्धेत उतरतात, तेव्हा जाणवू लागतो. इंग्लीशमध्ये शिकल्याने केव्हा केव्हा तर टर्म्स कळत नाहीत. पाठांतरावर ही मुले वेळ मारून नेतात. पण त्यांना त्या विषयांचं मूलभूत आकलन झालेलं नसतं आणि पुढे याचा त्रास होतो.”

“मराठी माध्यमातून शिकलेल्या मुलांना इंग्रजी येत असतं. ते व्यवस्थित लिहू शकतात पण अडचण असते ती बोलण्याची. कारण आपल्या घरी तसे वातावरण नसते. लहान मुलं जशी सुरुवातीला चुकीचं बोलतात, दडपून. मग त्यांना दुरुस्त केले जाते. चुकत चुकत बोलायचे आणि शिकायचे एवढा धोटेपणा या मुलांत नसल्याने आपल्याला येत असून केवळ सराव नसल्याने ही मुले संभाषण करण्यास कचरतात.”

या बाबतीत माझा अनुभव सांगते. मी जेव्हा रुईया कॉलेजमध्ये गेले तेव्हा माझ्या बरोबरीची बरीचशी मुलं-मुली पारशी होत्या. त्यांचे संभाषण मी ऐकले नि माझी खात्री झाली, मला इंग्रजी भाषा अगदी उत्तम येते. त्या इंग्लीश वातावरणात वाढलेल्या लोकांपेक्षा माझं इंग्लीश बिनचूक होतं.

तुम्ही आर्टसला गेलात पण विज्ञान विभागाकडे गेला असता तर मराठी माध्यमातून शिल्ल्याबद्दल पश्चाताप करायची वेळ झाली असती... कारण विज्ञानाला पर्यायी मराठी शब्द तरी कुठे आहेत?

“हा तुमचा समज मला पूर्णपणे अमान्य आहे. साफ चूक आहे. कलाशाखेत भाषेवर प्रभुत्व असावं लागतं. कारण तुम्हाला जे संसाधनेच ते शब्दातून व्यक्त करावे लागते आणि त्याला साहित्यिक मूल्य असावे लागते. उलट विज्ञानाला जेवढ्यास तेवढी भाषा आली की काम भागते. त्यामुळे तुम्ही म्हणता तसं काही झालं नसतं...”

“मराठीत पर्यायी शब्द नाहीत हे मान्य पण उच्च शिक्षण मराठीतून कुठे घ्यायचंय? मूलभूत शिक्षण किंवा शिक्षणाचा पाया पक्का करण्यासाठी मातृभाषेतून शिक्षण आवश्यक आहे, असं म्हणतेय ना मी!”

इंग्लीश शाळेत जाणारी मुलं अधिक चटपटीत, हुशार असतात, बोल्ड असतात... याबद्दल तुमचं मत काय आहे?

“हाही आपला एक गोड गैरसमज आहे झालं!”

कशावरून?

“मुळांतच या कॉन्व्हेंट स्कूल व्यवस्थित असतात. कोणत्या

इंग्रजी माध्यमाचे शिक्षण देणाऱ्या खर्चिक शाळांतून मुलांना अधिक सुविधा मिळतात, म्हणून ती मुले इतरांपेक्षा चटपटीत 'वाटतात' एवढंच!

वर्गातील मुलं या शाळेत जातात? इथं आर्थिकदृष्ट्या म्हणतेय मी. या शाळा भरपूर फी आकारतात. मुलांना पोहोचवायला - आणायला त्यांच्या गाड्या येतात. हे ज्यांना परवडू शकते अशांची मुलं या शाळांत जातात. भरपूर फी आकारल्यामुळे शाळा निटनेटकी ठेवणे भाग असते. त्यामुळे या शाळेत इतर माध्यमांच्या शाळेपेक्षा सुविधा अधिक असतात. एन्सायक्लोपिडीया असतात. या मुलांना सर्व गोष्टी आयत्या मिळतात. त्यामुळे ही मुलं हुशार चुणचुणीत वाटतात. काही असतीलही. पण हा वातावरणाचा परिणाम आहे.”

“पण ज्यांना हे परवडत नाही त्यांनी काय वाटेल ते झाले तरी आपला मुलगा / मुलगी कॉन्व्हेंटमध्येच शिकला पाहिजे असा अड्डाहास धरण्यात काहीच फायदा नाही. माझ्या पहाण्यातले एक उदाहरण सांगते.”

“आमच्याच कॉलेजीत आयाचं काम करणाऱ्या एका बाईनं तिच्या मुलीला अड्डाहासान कॉन्व्हेंटमध्ये घातलं. दरवर्षी ती मुलगी नापास व्हायची. मग आई गयावया करायची. मुलीला वरच्या वर्गात ढकललं जायचं. ९ वी पर्यंत हे असं चाललं. दयेखतर शाळा तिला वरच्या वर्गात ढकलत राहिली. पण १० वीला बोर्डाची परीक्षा... शाळेंने तिला पास करण्यास नकार दिला. मी शाळेत चौकशीला गेले आणि शाळेंने जे काही सांगितले व मी पाहिले ते भयानक होते. त्या मुलीका काहीच येत नव्हते. चौथी - पाचवीचा अभ्यास सुद्धा! अशी परिस्थिती असते. हे योग्य की अयोग्य?”

तुमच्या मुली सेंट्रल पब्लिक स्कूलमध्ये जातात. त्यांना अभ्यासात तुम्ही काही खास मदत करता का?

“बहुतेक मुलं शाळेत गेल्यावर फक्त अक्षरओळख करून घेतात. आमच्या मुलांच्या बाबतीत असे होऊ नये याची काळजी आम्ही घेतली. आणखी एक गोष्ट आम्ही कटाक्षाने पाळतो. चौकलेटऐवजी तुम्ही त्यांना जर पुस्तके द्यावयास लौगलात तर त्यांना अनेक गोष्टींची ओळख होते. आम्ही त्यांना नियमितपणे पुस्तके देत असतो. सुट्टीत एक मराठी पुस्तक वाचून झालेच पाहिजे असा दंडक आहे. सक्तीच करतो तशी!”

“यामुळे होतं काय, त्यांना वाचनाची संवय लागते. एकदा वाचनाची हौस निर्माण झाली की, मुलं आपोआपच अधिकाधिक ज्ञान मिळविण्याच्या मागे लागतात. त्यांच्यासाठी आम्ही विविध ज्ञानकोश आणून ठेवले आहेत. त्यांचे त्यांना हाताळण्याची संवय लागली आहे. त्यामुळे एकदा ज्ञानार्जनाची हौस निर्माण झाली की भाषेची अडचण येत नाही.”

“ही मुलं इंग्लीश देखील शिकतात. आमची कॉलेजी कॉन्सॉर्पोलिटन आहे. ८० टक्के मुलं इंग्लीश बोलतात. त्यामुळे ही मुलं घराबाहेर पडली की चक्क इंग्लीश बोलतात. त्यामुळे त्यासाठी काही वेगळे प्रयत्न करावे लागत नाहीत. इथे हे वातावरण आहे म्हणून ठीक आहे पण आम्ही दादरमध्ये रहात असतो तर माझ्या मुली बालमोहन किंवा किंग्ज जॉर्जमध्ये गेल्या असल्या.”

मराठी कुटुंबियांनी नारळीकर दांपत्याचा आदर्श प्रयत्न डोव्यापुढे ठेवावा, असाच आहे.